



## Verslag Ateliërgesprek 20 februari 2015

Kunstenlab, Deventer

Het thema van dit Ateliërgesprek is: *Energietransitie en Ruimte*

Het gesprek van 20 februari ging over de gevolgen van de transitie naar duurzame energie voor het landschap en andersom. De transitie van een olie-, gas- en kolengestookte energiehuishouding naar een energiehuishouding uit duurzame bronnen is een ingrijpende omwenteling die Nederland de komende jaren zal doormaken. In 2020 moet 20% van onze energie in Overijssel duurzaam zijn opgewekt en op langere termijn streeft Nederland naar een volledig duurzame energievoorziening. Dit zal ingrijpende gevolgen hebben voor de ruimtelijke structuur van ons land. Denk bijvoorbeeld aan de maatschappelijke discussie over windmolens, mestvergisters of zonnenvelden. Tijdens het Ateliërgesprek van 20 februari is verkent wat de energietransitie betekent voor het landschap en hoe het landschap een nieuwe kwaliteit kan krijgen met duurzame energie.

Sprekers waren: **Reneé de Waal, landschapsarchitect bij Wageningen UR**. Reneé de Waal is verbonden aan de vakgroep landschapsarchitectuur van Wageningen UR. Zij doet onderzoek naar de transitie naar duurzame energie vanuit het perspectief van landschapsarchitectuur. Samen met Sven Stremke richtte zij het NRG lab op; een creatief platform voor het vormgeven en ontwikkelen van duurzame energielandschappen van de toekomst. Met voorbeelden laat zij zien welke ruimtelijke kansen en opgaven er voortvloeien uit de duurzaamheidsdoelstellingen en wat landschapsarchitectuur hierin kan betekenen.

**Dirk Oudes, landschapsarchitect Wing**. Dirk Oudes studeerde in 2012 af als landschapsarchitect met brede interesse voor zijn leefomgeving en een fascinatie voor de interactie tussen mens, natuur en techniek. Hij specialiseerde zich in het onderwerp duurzame energie als onderzoeker aan Wageningen UR en werkte onder andere aan energielandschappen in de regio Schouwen-Duivenland en Parkstad Limburg. Als landschapsarchitect bij Wing werkt hij nauw samen met Wageningen UR. Dirk zal toelichten hoe hij in Parkstad Limburg een verbinding weet te leggen tussen de energieopgaven en de ruimtelijke kwaliteit in deze regio.

Deelnemers aan het gesprek waren onder andere bestuurders, politici, provincie, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, gemeenten en waterschappen.

Het gesprek startte met een korte inleiding en welkom door Atelierleider Bart Buijs en organisator Tamara Ekamper. Ook binnen AtelierOverijssel zien we steeds meer opgaven die betrekking hebben op duurzaamheid en de energietransitie zoals het project De Veenwieken (windmolens in Ommen en Hardenberg), zonnepanelen in Staphorst of Energie als economische dragers op landgoed Singraven. Tamara geeft aan dat de transitie als een gegeven wordt beschouwd en dat het landschap nieuwe kwaliteiten krijgt.

## **Reneé de Waal**

Reneé geeft aan dat er verschillende aanleidingen zijn voor de transitie, de klimaatverandering door fossiele brandstoffen, geopolitieke (we willen minder afhankelijk van Rusland zijn) en er is steeds meer protest tegen bijvoorbeeld gas en schaliegas. We zoeken naar een structurele verandering van ons energiesysteem dat straks niet meer drijft op fossiele brandstoffen maar nieuwe bronnen zoals wind en zon. Doel vanuit Europa is 20 procent energie uit hernieuwbare bronnen. De Nederlandse ambitie is 14 procent. In 2013 is er een energieakkoord voor duurzame groei gesloten.

Er zijn volgens Reneé verschillende manieren om de ambitie te halen:

Strategieën:

1. Besparing
2. Duurzame opwekking
3. Tegengaan vervuiling
4. Gedragsverandering

Trias energetica: eerst minder energie gebruiken -> duurzame energie -> fossiel

De transitie heeft impact op ruimte, heeft planologische consequenties. Maar ook andersom: Door planologie kan je energie besparen, en door functies te koppelen (warmte producent naast producent die warmte nodig heeft) ook. De urgentie is er. Haar vraag is hoe we duiden wat er gaande is. Zij benoemt verschillende type opdrachten (land art, optimale inpassingsprojecten, ontwerpend onderzoek en integrale projecten), oriëntaties, schaalniveaus, tijdspannes en opdrachtgevers. Ook laat Reneé verschillende voorbeelden zien zoals de Windmolens bij Zeewolde van Stroeken die de oude zee kust volgen.

## **Dirk Oudes**

Dirk Oudes vertelt over het in kaart brengen van potenties middels 'mapping'. Parkstad Limburg toont hij als voorbeeld. De vraag van het bestuur daar was:

Kunnen we een energieneutrale regio worden? Daarbij uitgaande van het landschap.

Gebaseerd op feiten, ruimtelijk expliciet (potenties en belemmeringen in kaart) en inzicht in stakeholders is de ambitie ingevuld. De kaart ('map') is gemaakt op basis van informatie verkregen uit verschillende bronnen en technologieën (zonnepanelen, windmolens, warmte opslag, biomassa, waterkracht) interviews en enquêtes. Verschillende scenario's kwamen naar voren en doelen konden worden bepaald op basis van de kaart met potenties. Ook kwamen criteria voor een duurzaam energielandschap aan bod: technische criteria, omgevingscriteria, economische en socio-culturele criteria.

Dirk vertelde dat een landschap verschillende belemmeringen kan hebben, bijvoorbeeld hellingen die niet geschikt zijn voor molens. Ook exogeen beleid (van buiten af) of eigen beleid kan belemmerd werken, net als de sociaal culturele omgeving. Wat betekenen die belemmeringen voor een gebied en voor het halen van je doelen op het gebied van energietransitie? Kan je die belemmeringen wegnemen?

Tot slot concludeerde Dirk dat ruimtelijk onderbouwde studie, op basis van voorkeuren stakeholders, helpt om gefundeerde ambitie uit te spreken. Dat er inzicht komt in de opties en effecten van mogelijke hernieuwbare energie technologieën en dat er onverwachte bevindingen boven komen (verschillende typen beperkingen). Dan kan je de regionale ambitie als kader voor de lokale opgave nemen en koppelen aan lokale initiatieven. Ook kan

je korte termijn acties per gemeente nemen (zoals verduurzaming publiek vastgoed of gesprekken met woningbouwers).

Kortom: is energietransitie een ruimtelijke opgave?

Energie is een interventie zoals water, infrastructuur, recreatie, etc. Ingegeven door een bepaalde noodzaak: wederkerige relatie met ruimte. Kennis over de interventie is gekoppeld aan de activiteit van ruimtelijk ontwerp.

Na de inspirerende verhalen van René en Dirk werd volop gereageerd vanuit de zaal. Er werd bijvoorbeeld opgemerkt dat zo'n 'map' de start kan vormen voor het bepalen van je ambities in een bepaald gebied, maar dat je altijd de bewoners en grondeigenaren erbij moet betrekken. Sociaal Culturele aspecten hebben veel invloed. Ook zijn ambitieuze bestuurders nodig. Ambtelijk heb je mensen nodig die goed kunnen schakelen tussen experts en wat hun bestuurders nodig hebben. De potentie is inzichtelijk, daarna komt het aan op een andere cultuur bouwen en aansluiten bij behoefte van mensen. Vernieuwing en acceptatie zijn daarbij sleutelwoorden. De opdrachtgever is bepalend in budget en ambitie. Overheid is vaak opdrachtgever. Balans moet gevonden worden tussen effectiviteit en esthetiek. De kaart biedt alternatieven als projecten geen draagvlak hebben. Het wordt ook duidelijk wat het betekent om je ambitie te halen en wat er gebeurt als je het niet doet.



(bron: NL Architects)

### **Citaten van het gesprek:**

“We moeten elkaar uitdagen. Integrale aanpak zorgt dat er veel te winnen valt. Kunstenaars en technologie.”

“Er wordt soms te veel geluisterd naar kleine groep mensen , tegenstanders. Bestuurders laten zich daar vaak door leiden.”

“We moeten de maakindustrie niet vergeten, die zijn bezig met dakpannen enzo.”

“We moeten draagvlak volgen, als mensen liever zonne-energie willen dan dit vanuit overheid promoten.”